

До научното жури
Назначено със заповед РД 38-512/20.10.2021
на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“

РЕЦЕНЦИЯ

от доц. д-р Косьо Стойчев, Катедра „Регионална и политическа география“
при ГГФ на СУ ”Св. Климент Охридски”
Председател на научното жури

на дисертационна теза на тема:

„ГЕОСТРАТЕГИЧЕСКИ АСПЕКТИ ОТ ИНТЕГРАЦИОННАТА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ В ДУНАВСКИЯ РЕГИОН”

на КРИСТИЯН АНГЕЛОВ ЛУКАНОВ, редовен докторант по професионално направление 4.4. Науки за Земята (научна специалност 01.08.13. География на страните /Регионална и политическа география/), Катедра „Регионална и политическа география” при ГГФ на СУ” Св. Климент Охридски”, с научен ръководител проф. д-р Марин Рахнев Русев.

I. Справка за докторанта

Кристиян Ангелов Луканов - кандидат за образователната и научната степен „доктор” е родена на 21.12.1990 г. в гр. София. През 2010 г. завършва 73 СОУ с преподаване на чужди езици „Владислав Граматик” гр.София. От 2010 до 2014 г. е студент по специалност „Политология“ в СУ ”Св. Климент Охридски”, където получава ОКС „бакалавър”. През 2014 – 2017 г. се обучава в ОКС „Магистър” в специалност „Европейски проекти“ в катедра Европеистика към Софийски университет „Св. Климент Охридски“.

Със заповед РД 20-1003 от 20.07.2017. е редовен докторант към катедра РПГ, ГГФ при СУ. Отчислен е с право на защита със заповед РД 20-1511 на Ректора на СУ ”Св. Кл. Охридски”. От 10.2019 е редовен асистент към катедра РПГ при ГГФ на СУ.

От 2015 г. до момента е работил на различни позиции, има курс за управление на проекти, както и научна награда за най-добър млад учен на Дунавския регион „Danubius Young Scientist Award 2019” от Австрийско министерство на образованието, науката и изследванията и Институт за Дунавския регион (IDM). Последното пряко кореспондира с настоящата докторска теза. Владее френски и английски език.

II. Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертацията е в обем от 168 страници и допълнително включва списък на използваната литература с 234 заглавия от които 120 на кирилица и 25 интернет адреса. Дисертацията съдържа и 52 фигури, 18 приложения и 15 таблици.

Структурата на работата се състои от увод, в който са включени актуалност, обект, предмет, цел, шест задачи, използвани методи, информационно осигуряване, четири глави, заключение, списък на литературата и приложения.

Актуалността на темата е обоснована добре, но докторантът е можел да актуализира някои мотиви. Тази част на Европа вече не е така спокойна, както преди няколко години и това определено оказва влияние на основната теза. Вече години подред Долен Дунав и Черно море са зона на противостоене на най-високо ниво. Този геостратегически фактор е от първостепенно значение и задава много важен въпрос към дисертацията: Способна ли е ЕК, като върховен орган на изпълнителната власт на ЕС, в качеството си на интеграционна организация, да води политика на сблъсък и откъсване на територии и зони на влияние от други геостратегически пространства?

В допълнение искам да отбележа, че обвързването на актуалността на темата с пан-европейския коридор №7 Рейн-Майн-Дунав и развитието на Северна България е амбициозно и полезно. Северна България изпитва сериозни недостатъци и слабости в своето регионално развитие и търсенето на отговори в тази посока е обществено необходимо.

Обектът на изследване е дефиниран точно, но е допусната географска флуидност. От една страна обект е голямото пространство на Дунавския регион и едновременно с това дифузното влияние на различни териториални нива (NUTS, LAU, които са статистико-административни), та чак до отделно селище. Това е практически трудно изпълнимо, което по-късно се доказва в дисертацията, където реално анализът остава до макрорегиона или както го нарича самата ЕК – транснационален Дунавски регион. Според мен откриването и даването на добри примери не води до нужда от допълнителна спецификация на обекта на изследване. Те служат на тезата за доказването, че могат да възникнат конкретни локации от действието на политиките – пътища, мостове и т.н. Те са важни, но не нужно да се сочат изрично в обекта на изследване.

Подобни разсъждения могат да изкажат и за предмета на изследване, който е определен коректно. Съгласен съм за механизмите и ефектите, но последващото надробяване на пространствените единици в предмета на изследване не е в полза на работата. Защо? Защото изискват измерване и комплексна оценка с данни, които не се откриват в дисертацията на тези териториални нива. По този начин, те показват амбиция, но до голяма степен не е обезпечена с резултати.

Целта на изследването е определена точно, както и допълнителните уточнения към нея. Трябва обаче веднага да се посочи, че ЕК никога не би използвала термина геостратегия вместо регионална политика. Даването на съждения за синонимност на термини, когато изследваме действията на политики на ЕС е мнение на автора и тук той трябва ясно да го разграничи. Няма документ на ЕС, който да води към открита геостратегия в политикогеографски смисъл. В този ред на мисли, коректния термин е регионална политика, тъй като той търси положителните пространствени ефекти. Геостратегията в исторически и практически план може да съдържа решения, които да „блокират“ – пространства, страни, региони, тоест, не винаги имат положителен заряд.

Дефинирани са шест научни задачи. Считаме, че са твърде много и е можело да бъдат сведени до четири, колкото са главите на дисертацията. Задачите са и твърде широко дефинирани. Четири от задачите са като заглавия на други паралелни дисертации, което не е в полза на изследването. Задачите трябва да са по-кратки и конкретни. Последната задача още на този етап ни предлага да фаворизираме мост при Силистра. Защо? Препоръчвам в бъдеще в по-нататъшната си работа като изследовател да се избягва използването на термина - фаворизирам. Ученият анализира, изследва, доказва и предлага на база научно решение или научна прогноза, конкретно предложение. Фаворизирането е за медиите, политиката, личните взаимоотношения и т.н. Много по-удачно ще бъде, ако посочи, че верифицира или обосновава мост при Силистра-Кълъраш на база научните мотиви и доказателства, а такива в дисертацията има много. Ако утре защитава някой докторант от Свищов, Русе, Лом, Оряхово, Никопол може ли да поиска да „фаворизира“ своя град за мост над Дунав?!? Ето едно доказателство, че фаворизирането няма никакъв принос към науката.

Тук е мястото да обърнем внимание на използвания в увода на дисертацията термин мултиплициращ ефект. В науката ясно е дефинирано, че редица пространствени процеси могат да бъдат изследвани, като се определи коефициент, който се обозначава като *ефект на мултипликатора*. Едно съоръжение като мост, не може да има мултиплициращ ефект. То обаче, може да предизвика други процеси, които са социално-икономически **измерими** – работни места, приходи от дейност, разходи за поддръжка и експлоатация и т.н., на които може да бъде определен *ефект на мултипликатора*. Това е напълно различна теоретична постановка на въпроса.

Първа глава “Теоретико–методологични аспекти на изследването” започва с раздел, който анализира традиционната и интердисциплинарна същност на геостратегическия анализ. Разделът е много добре разработен и се базира на мнението на утвърдени наши и чужди учени - Русев, Карастоянов, Бъчваров, Бжежински, Gladdis, Schlesinger и т.н., по редица въпроси на политическата география, геополитиката и геостратегията, структурата на географската наука и т.н. В края на този раздел, докторантът заключава „Това

го обвързва както с многовариантните потенциални пространствени обектни нива, така и с предметните аспекти на тематика, засягаща проблеми, интеграционни политики и механизми за ключов европейски регион, какъвто е Дунавският“. Искам да подчертая, че темата на дисертацията е насочена към политиката на ЕС към Дунавския регион. Тоест, тук трябва да се търси мнението на ЕС (ЕК) за това как дефинира стратегическите си пространства и какво тя разбира за Дунавски регион? Според мен е можело да се положат още малко усилия в тази посока и да се определи какви са позициите на ЕС по тези въпроси.

Направеният преглед на научни източници и автори е много добър, но не кореспондира пряко с политиките и мненията на ЕС по този въпрос. В по-предния абзац докторантът пише *„Настоящето изследване се фокусира предимно върху активните външнополитически аспекти на геостратегията, като интегрира значимостта на някои тясно свързани с тях вътрешнополитически дадености и ресурси.“* Именно затова всяка страна от региона е в „ментална блокада“ вектор между външнополитическите аспекти на геостратегията и вътрешни дадености и ресурси. Затова е нужна намесата на ЕС като медиатор с географска визия в бъдещето. Доказателство за това, е че сегашния Дунавски регион е определен в много широк географския обхват. Например, комисията определи цялата територия на България като включваща се в Дунавски регион. Включи страни, като Босна и Херцеговина, Черна гора, Словения, Чехия, както и някои региони на Украйна като Закарпатска, Ивано-Франковска и Черновска области, които нямат пряк контакт с река Дунав, но въпреки това са приобщени! Следователно, политиката на ЕС и на комисията се базира на други интеграционни основи, които е можело докторантът за изследва по-задълбочено. Значителен принос щеше да бъде, ако докторантът беше разкрил и съпоставил двете изходни геостратегически позиции, за да изследва къде съвпадат и къде не.

Главата продължава с анализ на регионалната интеграция. Приемам разделът за добре структуриран. Предлага се исторически преглед на някои основни автори. Липсват мотиви в раздела защо този текст е необходим, защо трябва да видим разказа за Naas и Suder, какво допринася тази информация на основната теза? Какви са изводите от тяхната работа за тезата на дисертацията?

Подобни съждения буди и третата част на първа глава *„Междурегионалните различия в Европа като предмет на научни изследвания“*. Разделът е много богат на информация и цитирания, структуриран и онагледен с фигури. За мен обаче остава усещането, че е нещо средно между глобална география, регионална география и някои теоретични концептуални модели. Изведнъж се достига, до изречението че *„...най-важните инструменти на европейската геостратегия са нейните структурни и инвестиционни фондове“*, след което следва изброяване на фондовете. Не смятам, че този подход дава достатъчно добра основа да се

обясни проблемът с междурегионалните различия и как служи на интеграционната политика – отговор, който се търси от темата на дисертацията. Подходът удовлетворява минималните изисквания, но е в страни от основния процес на разсъждения. Именно защото няма нужния заряд от теоретични позиции, докторантът се принуждава да изброи фондовете, да даде една блокова схема на макрорегионите в ЕС и да приключи раздела дори без изводи. Къде са междурегионалните различия – защо трябва да се изследват? Те нещо естествено ли са или резултат от политики? Какви са междурегионалните различия в Дунавския макрорегион, както и спрямо другите от фигура 7? Кой от тези различия са полезни, кои не? Няма изводи в края на главата, което щеше да подпомогне писането на заключението.

Втора глава: Геостратегическа значимост на Дунавския регион за Европа. Първият раздел е посветен на необходимата историческа справка. Разделът е добре структуриран, изпълнен с необходимите данни и анализи. Според мен е много дълъг и неговата тежест при така определената теза не е голяма. Разбираме широко известната сила на този вид „справки“, те са много популярни и създават усещането за значимост на пространството в тази част на Европа, но приносът към тезата остава спорен. Днешната ситуация в региона не може да се подобри с детайлен исторически анализ, а с написването на нова история, която да е резултат от правилни и енергични действия и политики. Реално историческата справка е над 20 страници, като постепенно преминава в история на корабоплаването и транспорта по река Дунав. Без необходимите разяснения, този преход остава малко неясен. От текста се предполага, че в крайна сметка най-важна е тази функция на реката или друго се има предвид? Темата обаче ни води към интеграционните политики на ЕС, а това е само една или няколко икономически дейности – речен транспорт, пристанищна дейност и логистика. Разделът е богато илюстриран с много данни и фигури, но завършва с фигура за структурата на вида транспортирани стоки по страни и пристанища. Липсват извод, който да ни ориентират за нуждата и полезността цялата информация. Защо ни се предоставят тези данни? Как поддържат и кореспондират с тезата на дисертацията и какво защитават в нея?

Следващият раздел е посветен на пространствения социално-икономически потенциал на страните. В подраздела „Кратка природногеографска и екологична характеристика“ освен текстове за компонентите на ландшафта са поместени две фигури (19, 20), които илюстрират градските агломерации и индустриалните зони в Дунавския регион. Вероятно докторантът ни насочва вниманието към екологичните рискове, но засяга само малка част от тях, като посочва въздуха и водите в общ план. Според мен, е можело да се позове на рамковата директива за Водите на ЕС, както и другите нормативни документи и да се опита да направи оценка, до колко водите на Дунав и нейните притоци са в добро състояние и от там да се търси връзка с агломерации, индустриални зони и конкретни бизнеси.

Следващият подраздел „*Особености и предизвикателства на социално-икономическото развитие*“ е много важен. Основният изследователски метод който е използван е съставянето на географски паспорти на страните от региона, данни за населението по страни, БВП и други. Според мен, фигура 22, таблица 2 и 3 подлежат на визуализиране с ГИС, което щеше да увеличи тяхната стойност. Въпреки добрите визуализации и многото текст, докторантът се е отклонил от въпроса за социално-икономическите предизвикателства. Тук основно се говори за демографската ситуация и се ранжират страните и регионите. Това не са социално-икономически предизвикателства. Използваните методи за връзки, дялове и проценти дават описание на страните и регионите, но сами по себе си не са оценка на предизвикателствата в социално-икономически план. Заглавието на подраздела изисква именно това да се направи. По-подходящо би било да се изследват работни места, пътувания, технологични връзки в търговски и производствен план, тоест, какво се търгува по Дунав, защо товарите са тези, има ли възможности за други товари? Данните от предния раздел за товари и търговия могат да служат в този раздел.

Следва подраздел за проблемите на транспортната инфраструктура. Изработени са много на брой фигури, таблици и текстове, които описват ситуацията с транспорта много подробно. Според мен този раздел трябваше да се обедини с реален раздел за икономическата структура на региона, за да се съпостави и оцени дали тази транспортна инфраструктура обслужва, развива, катализира или блокира Дунавския регион в геостратегически план. Разделът съдържа много текстове, фигури и данни – разстояния, проценти, дължини, навигационни характеристики, тонажи ... и други. Честа грешка е представянето на много данни, които слабо кореспондират една с друга, не предоставят почти никаква стойност към тезата, но са отнели много ценно време на докторанта. Разделът и респективно главата, завършват с извод колко добре би било да има допълнителни канали към река Дунав? Досега се правеха изводи, че дори основното трасе е недоразвито и не носи достатъчно приходи за прилежащите градове и инфраструктура, че Долен Дунав значително изостава от Горен, но се извежда тезата, че ако има и допълнителни канали към големи градове, което означава още разходи, всичко ще се подобри !!! Без адекватна икономическа структура на региона, всяка инвестиция в инфраструктура е под въпрос дори с БФП от ЕС.

Третата глава е „*Политиките на Европейския съюз за кохезионно развитие в Дунавския регион*“. Това е глава, която представя Дунавската стратегия и ТНП Дунав 2014-2020. Считаю, че тази глава е трябвало да се изкачи едно ниво по-нагоре, да се обедини с втора глава. Приемам направените анализи и съждения като качествени и полезни. Значимо за дисертацията щеше да бъде, ако приоритетните стълбове на стратегията бяха анализирани като предизвикателства от глава втора с нужния географски анализ. Сега е налице описание на съдържанието на дунавската стратегия, такова каквото е, въпреки,

че тук е видно авторовото мнение и критичен анализ. Има текстове, които просто ни казват какво препоръчва ЕК. Този подход има ограничен принос към тезата. По-полезно щеше да бъде ако докторантът изведе мотиви, които да ни кажат защо има такава препоръка и дали тя е добра, тоест, да се направи оценка на база геостратегическите аспекти на дисертацията.

Глава четвърта. „Дунавските политики на Европейския съюз и значението им за България“. Според мен наименованието на главата е можело да се прецизира. Няма Дунавски политики на ЕС, затова се нарича Дунавска стратегия, което е комбинация от други политики. Има регионална политика, политика за климата, кохезионна политика, политика за околна среда и т.н. Отново следва историческа справка, което е ненужно в тази част на дисертацията. Подраздел 4.1. *„Индикативни аспекти на съвременното развитие в Северна България, придунавските области и общини“* ни предлага балансови отношения, демографски потенциали, географски паспорти на по-ниски териториални нива – NUTS I, NUTS II, NUTS III. Въпреки, че балансите и паспортите са съставени добросъвестно и точно, не е ясно как те допринасят към аспектите на развитие. Как получените данни ни говорят за развитието до момента, каква прогноза да направим за бъдещето? Практически е подкрепен един сравнителен анализ, който ни казва кой е по-по-най? Накрая се стига до извода, че Русе, Видин и Силистра имат най-благоприятни съотношения и баланси за Северна България. Това е факт, който няма нужда от доказване с дисертация. Географският анализ трябва да разкрива връзки и взаимоотношения, които не са очевидни, не са директни, но са важни за структурата и организацията на пространството. Според мен балансите и паспортите дават информация, но не са анализ по същество на аспектите, каквото е заглавието на подраздела. „Прочитът“ на получените данни стои като довършен. Следващият раздел отново ни препраща към анализ на европейски документи - Стратегия 2020, Дунавската стратегия, ТГС Румъния-България, Оперативните програми, опит за оценка с преразказ по приоритетни оси и успешни проекти. Това вече беше в по-предна глава и не виждам голям смисъл от връщането към тази проблематика в тази част на дисертацията. Тук е големият финал на работата, трябва да се изследват наистина самите интеграционни политики на ЕС по същество - кои обществени системи засягат, до каква степен, кое ги ограничава, блокира или катализира, кои територии и сектори са способни да бъдат първи – тоест, къде наистина са пространствените потенциали и т.н.

В тази част трябва да видим политиките към климатична неутралност, възможностите за предприемачество и старт-ъп (развитието се прави от хора!?!), за нови работни места, за локация на бизнеси и т.н.

Последната част на главата е посветена на *„Геостратегически аспекти на дебата за трети мост над река Дунав“*. Докторантът избира своя *„частен пример – case study“* чрез мост над Дунав и както сам се изразява още в началото – да го фаворизира в полза на Силистра. Този ентусиазъм заслужава

адмирации, но крие рискове. Докторантът правдиво отбелязва, че потенциалните добри места за мост са повече от едно и се заема със задачата, да докаже защо Силистра? Разглеждайки всички варианти, подкрепяни от България и Румъния (общо 4), той води читателя към Силистра – Кълъраш. В края на раздела той се досеща, че мостовете на Дунав не са за България и Румъния, а за по-големи и далечни страни, по-големи пространства. Следователно всички анализи за проектната готовност на еди-кой си град в България и Румъния, за неговата инфраструктурна обезпеченост, големина, брой на населението и други, нямат почти никакво значение при вземането на окончателното решение. Мостът или мостовете, където и да са те, трябва да обслужват големите агломерационни центрове на макрорегионално ниво. София вече постигна един мост на този принцип при Видин-Калафат. Докторантът правилно отбелязва, че Турция и Украйна искат да си взаимодействат, но самият той на стр. 91 фигура 34 показва, че корабния превоз е най-ефективен спрямо автотранспорта. Възниква въпросът, ако Турция и Украйна, както и между Турция и Русия имат толкова много да си обменят и търгуват, защо да го правят чрез мост за половин милиард евро между България и Румъния. Те имат Черно море. Второ, ако главните играчи са Украйна и Турция, защо ЕС в лицето на ЕК трябва да финансира моста при Силистра? Мостът, който ЕК ще финансира трябва да развива и подкрепя страните на ЕС. Защото всички мостове на Дунав няма да възвръщат инвестицията си, а само ще генерират приходи, за да покриват оперативните си разходи за поддръжка и експлоатация, каквото всъщност се случва при Видин. Това може да се докаже единствено, чрез анализ „разходи-ползи“. Следователно трябва да се потърси по-основателна геостратегическа причина мостът да е при Силистра от търговските отношения Турция-Украйна и укрепването на трасето през Ямболска, Сливенска, Шуменска и Силистренска области. Допълнително трябва да се помисли върху реакцията на Русе. Независимо, че русенската общественост е недоволна от трафика, което е устройствен ескиз, трафикът за моста при Русе да минава през границите на града и по този начин да влошава средата за живот. Ако има финансиране, Русе ще положи всички усилия мостът да бъде там. Този регионален егоизъм е толкова силен, колкото добрите чувства на докторанта към Силистра.

Главата не съдържа изводи и заключения, което е слабост. Въпреки моите критични бележки, адмиравам опита на младия ни колега да защити тезата си. Ако беше извършен анализ разходи-ползи на четирите разгледани варианта за локация на мост, щеше да се защити по-добре предложението за Силистра. Анализът също така, щеше да докаже че тревогите на докторанта за липсата на жп. връзка при проекта на моста за Силистра са „буря в чаша вода“, тъй като и сега няма достатъчно жп. товари в това направление, следователно това ще е поредната инфраструктура, която ще генерира само разходи. От друга страна ще бъде основание за модернизация на жп. връзката при Русе.

Заклучението е структурирано с тиренца, подход който не одобрявам за дисертация. Ако докторантът беше създавал кратки заключения след всяка глава, щеше да направи заключение, което да отговаря на дисертацията. Например, последният извод е за програмата за транснационално сътрудничество „Дунав 2014-2020“, което е абсурдно при положение, че последната глава завършва с анализ на мостовете над Дунав и конкретно при Силистра.

Авторефератът отразява структурата и съдържанието на дисертацията.

От приносите са постигнати принос 1, 3 и 4. Принос 2 почива на събрани данни, които изискват още обработка за постигане на така дефинирания принос. Трите приноса са напълно достатъчни за дисертацията. Също така това е доказателство за разминаване в структурно отношение между големия брой задачи - общо 6 и дефинирани 4 приноса.

Докторантът представя две самостоятелни **научни статии** по темата на дисертационния труд, които отговарят на условията за ОКС „доктор“.

Заклучение

Дисертацията е авторско дело на докторанта, спазени са всички изисквания на ЗРАСРБ и другите нормативни актове. Кандидатът има всички качества и компетентност за провеждане на самостоятелно научно изследване. Той е добре подготвен кадър за катедра РПГ и го доказва с висока научна култура. Дисертацията е на високо ниво, обединява различни научни подходи, поставя важни и актуални обществени проблеми. В тази връзка, предлагам на уважаемите членове на научното жури да гласуват с „ДА“ за присъждане на ОКС „Доктор“ на Кристиян Ангелов Луканов по професионално направление 4.4. Науки за Земята (научна специалност 01.08.13. География на страните /Регионална и политическа география/).

София, 04 Януари 2021 г.

Рецензент:

доц. д-р Косьо Стойчев